

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 2 oktober 2022

Kies het leven (bij Deuteronomium 30:11-20)

Kees Kok

1

We weten het wel, maar neigen het vaak te vergeten. De bijbel is geen uit de hemel gevallen onomstotelijk religieus monument vol eeuwige waarheden en een zwaar gesanctioneerde ethiek, maar een 'mensendagboek' - 'Schrift die mensen dagen schrijft.' Hij gaat over ons wel en wee. Hij komt pas volop tot bloei in de confrontatie met onze diepste verlangens en hoogste idealen, met ons hart. Om die confrontatie mogelijk te maken moet hij telkens opnieuw vertaald worden, omgezet in een taal die ons na aan het hart ligt, die wij graag in de mond nemen, zingen. Dat is geen eenvoudige zaak. Want die ooit opgeschreven oude teksten zingen allang niet meer uit zichzelf. Ze zijn eeuwenlang - christelijke eeuwen - los gelezen van de Joodse context, waarin ze zijn ontstaan. Ze zijn bevroren in dogmatiek, vastgelopen in clichés, overwoekerd met onuitroeibare misverstanden. Er zijn goede verstanders nodig om die oude teksten te ontdooien, en weer in beweging te krijgen. En dichters en componisten die ze met nieuwe liederen toesnijden op de harten en zielen van vandaag. Die de ingeslapen woorden wakker roepen om hun diepste inhoud prijs te geven.

2

De bijbel is een moeilijk boek. Maar het woord dat in de bijbel aan het woord komt - 'opdracht en zegen' - , is heel dichtbij en vanzelfsprekend. Het gaat over wat recht en wat slecht is voor de mens, over leven en dood: Kies het leven, niet de dood. Niets is evidentier en niets wordt zo miskend en verloochend. Wij mensen laten ons al te gemakkelijk verleiden om te vallen voor andere, hoogdravende en exotisch klinkende woorden van andere goden - goden van goud en geld, van macht en oorlog. Dus moet dat oude evidente woord steeds opnieuw worden herhaald en vooral gedaan. De bijbel heeft altijd lezers gekend voor wie dat niet te zwaar, niet te moeilijk is, die de tekst tot leven wekken met hun eigen adem en bezielen met hun daden, praktische lezers en lezeressen van de Schrift, die niet talen naar geld en macht, maar hongeren en dorsten naar gerechtigheid.

3

De bijbel een moeilijk boek. Het is niet van onze tijd, van onze cultuur. Het is een verzameling nationale literatuur van het Joodse volk van vóór onze jaartelling. Een gecompriëerde bibliotheek met boekrollen uit verschillende eeuwen, Een omnibus met proza en poëzie, psalmen en klaagzangen, spreuken en kronieken, profetie en wijsheid. Het is ingedikte en aangevulde, door vele eeuwen heen bewaarde en aangescherpte herinnering, het collectieve geheugen van een heel volk, een concreet historisch volk met een concreet vaderland. Zoals alle volkeren hun eigen nationale geheugen hebben, al of niet geboekstaafd.

4

Maar de bijbel is geen heilig onaantastbaar, nationalistisch verhaal over een groots verleden vol helden, zoals andere nationale verhalen. Het is door de kritische molen van de profetie heengegaan. Het is kritische herinnering. Alle bijbelse personages die er toe doen, hebben naast hun sterke ook hun zwakke kanten: Adam en Eva, Abraham en Sara, Mozes en Mirjam, David en Batseba, het zijn allemaal mensen van vlees en bloed. Zij worden niet mooier voorgesteld dan ze zijn. En als dat wel gebeurt, dan is er altijd wel weer een ander verhaal dat de persoon terugbrengt tot menselijke proporties. Het Grote Verhaal rondom het woord heeft een zelfreinigend vermogen. En het blijft ook niet beperkt tot de eigen nationale geschiedenis. Het is geleidelijk uitgegroeid tot een 'internationaal' verhaal dat de hele geschiedenis van de mens en de mensheid omspant. De bijbel is een kosmopolitische Internationale. Er bestaat voor zover we weten geen enkel ander boek ter wereld dat een Groot Verhaal vertelt van

'in den beginne', van de schepping van hemel en aarde, tot aan het visioen van de voleinding: een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, waar God zal wonen bij de mensen, te midden van zijn mensen, te midden van alle volkeren.

5

De bijbel vertelt zijn geschiedenis niet als voltooid verleden tijd. Een van de belangrijkste openingszinnen in heel de Joodse Schrift, ook in de verhalen over Jezus van Nazareth die eraan zijn toegevoegd, is: 'en het geschiedde'. In die openingszin worden heden, verleden en toekomst samengebald. Want wat toen geschiedde, geschied ook nu en zal altijd geschieden. Het gaat daarbij nooit om 'naakte feiten' en jaartallen, maar over mensen, over gezichten en zielen, naam voor naam. Over hoe zij omgaan met elkaar, met hun broer en zus, over hun hebben en houden, hun lief en leed, in het klein en in het groot, maatschappelijk en politiek. En met de aarde. En hoe zij uit ervaring, door schade en schande, leren te onderscheiden tussen wat recht en wat slecht is. Zo schrijft het boek mensenoorsprong, mensendagen en mensentoeekomst.

6

Wat geschreven staat, wordt in ons vervuld.' In het hart van het Grote Verhaal staat de uittocht uit Egypte geschreven. Het gaat er niet om of dat precies zo gebeurde en hoe. Het verhaal over die oer-uittocht is in de loop der tijden, tot het moment dat het werd opgeschreven, opgeladen met allerlei andere slavernij- en uittochtersverhalen - zoals die van de Babylonische ballingschap. Elk volk, ieder mens, heeft zijn of haar eigen 'Egypte', 'slavernij', en 'uittocht'. Het bijbelse uittochtverhaal is symbool geworden van wat door ieder mens vanuit zijn eigen ervaring kan worden ingevuld. Leren hoe moeilijk het is om weg te trekken uit een zeker en veilig lijkend, maar onvrij bestaan: uit de spreekwoordelijke vleespotten van Egypte. Zo is de uittocht van de slaaf gemaakt uit onze koloniën nog maar pas begonnen, zij hebben nog heel veel woestijn voor de boeg. En er zijn in de wereld nog talloze Egyptische vleespotten waar mensen in vastzitten, en Egyptische kasten waar ze niet uit durven komen zonder moedige Mozessen, zonder stotterende en welluidend sprekende profeten.

7

Eén van de talloos velen in wie vervuld is wat geschreven staat, die het woord van dat boek met zijn uittocht voluit heeft doorlééfd, is Jezus van Nazaret. De verhalen over hem zijn door zijn volgelingen geschreven als uitleg, als midrasj van hun Joodse Schrift. Niet als vervanging ervan, om er een nieuwe religie mee te stichten, maar om via dat levensverhaal ook niet-Joden kennis te laten maken met 'Mozes en de profeten', met het grote verhaal van Israël en zijn God. Zo kon dat hoogstaande verhaal, hoe dikwijls ook versmald en omlaag gehaald, afdalen en doordringen tot de harten en opklinken uit de monden van alle volkeren.

Dat hoge woord, geschreven wit op zwart,
trouw van trouw, hoe heeft het ons bevrijd,
beschaamd, vervoerd, getroost, dan weer getart.
Hoe dorsten wij te weten wie Gij zijt.